

Київський університет імені Бориса Грінченка

ЧУПРИНА Олена Вадимівна

УДК 37.016:373.3:81'233+004.032.6

**МЕТОДИКА РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Климова Катерина Яківна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри
лінгвометодики та культури фахової мови.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Вашуленко Микола Самійлович,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка,
професор кафедри теорії і методики
початкової освіти, академік НАПН України;

кандидат педагогічних наук, доцент
Чемоніна Лада Вячеславівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
доцент кафедри початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться «2» липня 2019 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.133.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розіслано «30» травня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. С. Дружененко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стратегія підвищення якості національної освіти, реалізація її компетентнісної парадигми, динамічний поступ інформаційного суспільства актуалізують проблему модернізації освітнього процесу із застосуванням мультимедійних засобів, спрямованих на формування успішного мовця, розвиток і саморозвиток учня, який володіє системою знань, розвиненими комунікативними та творчими здібностями.

Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", "Про мови", Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, концепція "Нова українська школа", Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти відкривають нові перспективи для реалізації інтелектуального й особистісного потенціалу кожного учня в оволодінні державною мовою. Розвиток мовлення учнів початкових класів є пріоритетним принципом навчання української мови, що зумовлює врахування освітніх інновацій, а також типологічних характеристик суб'єктів освітнього процесу.

Практика переконує, що в сучасних умовах електронні засоби навчання, інтернетні ресурси доцільно розглядати як постійне джерело інформації, нове комунікативне середовище, що уможливорює продуктивну організацію різних видів навчальної діяльності учнів, спонукає їх до мовотворчості через задіяння розвивального потенціалу засобів мультимедіа з потужним дидактичним ресурсом для розвитку мовлення у процесі навчання української мови.

Аналіз спеціальної літератури з досліджуваної проблеми дав змогу з'ясувати, що проблемі розвитку мовлення учнів присвячено низку наукових праць, в яких комплексно й багатоаспектно обґрунтовано теоретичні засади розвитку мовлення (В. Бадер, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Вишник, Р. Вовкотруб, С. Дорошенко, С. Дубовик, Т. Зенченко, Т. Ладиженська, О. Мельничайко, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Пономарьова, О. Прищепа, О. Савченко, О. Хорошковська та ін.); розкрито вплив психофізичного розвитку на становлення мовленнєвої особистості учня (М. Жинкін, Г. Костюк, О. Леонтєв, М. Львов, І. Синиця та ін.); розглянуто питання культури мовлення суб'єктів навчання (Н. Бабич, І. Білодід, О. Біляєв, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, К. Климова, А. Коваль, Л. Мацько, М. Пентилюк, В. Русанівський та ін.); схарактеризовано підходи до розвитку діалогічного мовлення (С. Дубовик, Л. Левіна, Е. Палихата, Н. Ростікус, Л. Соловець, Л. Шевцова, Г. Шелехова та ін.); описано проблему розвитку мовлення у процесі роботи з текстом (Н. Будій, Л. Варзацька, А. Гамза, І. Головка, Л. Овсієнко, І. Хом'як, Л. Шевчук, Н. Янко та ін.). У студіях сучасних науковців обґрунтовано доцільність використання мультимедійних технологій в освітньому процесі (В. Беспалько, В. Бройдо, Б. Гершунський, Г. Дейвіс, Н. Єлістратова, Л. Зайнутдінова, І. Захарова, А. Зубов, В. Ляудіс, Є. Машбіц, М. Нахабіна, Е. Носенко та ін.).

Дослідження обраної проблеми є своєчасним з огляду на об'єктивну необхідність у розв'язанні суперечностей між: традиційним уявленням про способи навчання української мови й запитамі сучасного суспільства, які можна задовольнити шляхом оптимального поєднання ресурсів традиційної методики та засобів мультимедіа в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти; необхідністю вдосконалення мовленнєвого розвитку учнів початкових класів відповідно до соціального замовлення та недостатнім рівнем його сформованості; наявністю потужного освітнього потенціалу інформаційних ресурсів, напрацьованої теоретичної бази з проблеми застосування мультимедійних технологій в освіті та відсутністю теоретичних засад розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням засобів мультимедіа у практиці навчання української мови; вимогами до інформаційної культури сучасного вчителя та реальним рівнем комп'ютерної грамотності учителів початкових класів.

Вивчення й узагальнення теоретичних напрацювань з філософії, психології, лінгвістики, педагогіки, лінгводидактики у контексті розв'язання окреслених суперечностей зумовили необхідність теоретико-експериментального дослідження проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. Актуальність і недостатня наукова розробленість обраної проблеми в українській лінгводидактиці зумовили вибір теми дисертаційної праці "**Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів**".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукової теми досліджень кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка "Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти" (№ державної реєстрації – 0112U002258) і пов'язана із завданнями, сформульованими у чинних програмах для початкової загальноосвітньої школи (1– 4 класи) з урахуванням вимог Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті та Концепції "Нова українська школа".

Тему дослідження "Методика розвитку зв'язного мовлення молодших школярів із застосуванням мультимедійних засобів" затверджено вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 11 від 28 травня 2010 року), рішенням бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 15 червня 2010 року) та уточнено на засіданні кафедри лінгвометодики та культури фахової мови Житомирського державного університету імені Івана Франка у формулюванні "*Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів*" (протокол № 11 від 2 квітня 2019 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Обґрунтувати теоретичні засади розвитку мовлення учнів початкових класів на уроках української мови із застосуванням мультимедійних засобів.

2. Схарактеризувати зміст базових понять дослідження.
3. Узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід застосування мультимедійних технологій у початковій школі.
4. З'ясувати стан розвитку мовлення учнів початкових класів за розробленими критеріями, показниками та рівнями.
5. Розробити методику розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів та експериментально перевірити її ефективність на уроках української мови в початкових класах.

Об'єкт дослідження – процес розвитку мовлення учнів початкових класів.

Предмет дослідження – підходи, принципи, методи, засоби розвитку мовлення учнів початкових класів на уроках української мови.

Теоретико-методологічною основою дослідження є психологічні та психолінгвістичні дослідження з проблеми комунікативної діяльності (М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонтьєв, І. Синиця та ін.), мовознавчі теорії про діалектичну єдність мови, мовлення й мислення, природу і функції мови (Ф. Бацевич, Л. Виготський, Ю. Кисленко, М. Кочерган, В. Русанівський та ін.); праці з культури мовлення (З. Бакум, Н. Голуб, М. Грицин, С. Караман, К. Климова, О. Кучерук, О. Лобчук, Е. Палихата, К. Пономарьова, О. Скаковська, М. Стахів, І. Хом'як, О. Яцук та ін.), положення філософії освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кремень, В. Огнев'юк та ін.), педагогічні й лінгводидактичні праці з проблеми компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів до навчання (З. Бакум, І. Бех, Н. Бібік, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Н. Голуб, К. Климова, О. Кучерук, О. Пошетун, Н. Лавринченко, Г. Лещенко, К. Пономарьова, С. Омельчук, О. Савченко та ін.), дослідження розвитку мовлення учнів (В. Бадер, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Дубовик, А. Зиммельдінова, О. Мартіна, Л. Наконечна, М. Орап, Е. Палихата, І. Рум'янцева, О. Савченко, Т. Симоненко, Г. Шелехова та ін.) та проблем упровадження форм, методів, засобів навчання в освітній процес (О. Біляєв, Ж. Горіна, М. Греб, Т. Груба, Г. Дідук-Ступ'як, І. Кучеренко, О. Кучерук, Н. Остапенко, О. Потапенко, Л. Шевцова, С. Яворська та ін.), загальні теорії використання мультимедіа в освіті (В. Агеєв, В. Безпалько, В. Биков, А. Васюра, Б. Гершунський, А. Єршов, П. Жданович, К. Кастро, Г. Кедрович, Г. Клейман, К. Колін, А. Осин, Р. Осип, П. Піндер, Н. Роберт, С. Свириденко, Р. Селезньов та ін.); дослідження психолого-педагогічних та технічних аспектів застосування мультимедійних технологій (Е. Полат, М. Фролова, С. Христочевський та ін.), а також використання комп'ютера на уроках в початкових класах (Г. Асвацатуров, Ю. Громова, І. Мураль, О. Пінчук, Л. Чемоніна, Л. Югова та ін.).

Для розв'язання окреслених завдань використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз філософської, психолінгвістичної, лінгвістичної, педагогічної, лінгводидактичної літератури для визначення теоретико-методичних засад дослідження; синтез й узагальнення наукових положень з обраної проблеми для розроблення методики розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів;

– *емпіричні*: спостереження за освітнім процесом у початкових класах на уроках української мови для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування

для визначення рівнів розвитку мовлення учнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності експериментальної методики;

– *статистичні*: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, порівняльна характеристика результатів експерименту для перевірки ефективності розробленої методики розвитку мовлення учнів початкових класів.

Наукова новизна здобутих результатів: вперше *обґрунтовано* теоретичні засади розвитку мовлення учнів початкових класів на уроках української мови із застосуванням мультимедійних засобів; *з'ясовано* зміст базових понять дослідження та *уточнено* змістову характеристику поняття "розвиток мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів"; *узагальнено* вітчизняний та зарубіжний досвід використання мультимедійних технологій у початкових класах; *визначено* критерії (інформаційно-змістовий, мовно-структурний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний) з відповідними показниками, а також рівні розвитку мовлення учнів (високий, достатній, середній, початковий); *розкрито* лінгводидактичні умови розвитку мовлення учнів початкових класів; *схарактеризовано* мультимедійні засоби у системі форм, методів та прийомів роботи з розвитку мовлення учнів початкових класів; *розроблено* методику розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів; *подальшого розвитку* набула теорія і методика розвитку мовлення учнів початкових класів із використанням електронних засобів навчання української мови.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання матеріалів дисертаційної праці в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Сформульовані в роботі положення, висновки можуть бути використані для вдосконалення змісту програм, підручників, посібників з української мови в початкових класах, розроблення навчально-методичних комплексів для учнів та вчителів; на заняттях з методики навчання української мови у закладах вищої освіти, під час проведення спецкурсів і спецсемініарів, різних видів педагогічної практики.

Достовірність результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічною обґрунтованістю розробленої методики розвитку мовлення учнів початкових класів із використанням мультимедійних засобів, упровадженням її у практику освітнього процесу, аналізом здобутих результатів за допомогою статистичних методів оброблення даних (метод перевірки статистичних гіпотез за критерієм узгодженості К. Пірсона (χ^2)).

Експериментальна база дослідження. Експериментально-дослідна робота проводилася на базі Гришківської гімназії Бердичівської районної ради Житомирської області (довідка № 124 від 14.09.2016); Житомирського навчально-виховного комплексу № 38 (довідка № 441а від 14.03.2019); загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 21 м. Житомира (довідка № 126 від 15.03.2019); закладу загальної середньої освіти № 87 Львівської міської ради імені Ірини Калинець (довідка № 01-21/75 від 11.03.2019); Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 Глухівської міської ради Сумської області (довідка № 06-06/3447 від 19.03.2019); Боярського академічного лицю "Лідер" Києво-Святошинської

районної державної адміністрації Київської області (довідка № 156 від 01.04.2019).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження висвітлено в доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів, зокрема *міжнародних*: "Розвиток наукових досліджень 2011" (м. Полтава, 28-30 листопада 2011 р.) "Інформаційно-освітній простір: технологічні концепти формування і розвитку" (м. Житомир, 29–30 жовтня 2013 р.); "Професійна підготовка вчителя початкових класів: актуальні проблеми філології та лінгводидактики" (м. Луцьк–Світязь, 22–24 травня 2014 р.); Scientific and professional conference "Modern problems of education and science–2016" (м. Будапешт (Угорщина) 31 січня 2016 р.); "Stav, problému a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce" (Vysoká škola danybius fakulta sociálnych štúdií). Sládkovicovo, Slovenská republika, 28–29 októbra 2016 r.); "Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: креативний підхід" (м. Житомир, 16 листопада 2017 р.); "Освіта та формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції" (м. Мукачево 25–26 жовтня 2018 р.); *всукраїнських*: "Треті Бугайківські читання" (м. Ніжин, 4–5 жовтня 2012 р.); "Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи" (м. Кіровоград, 16–17 квітня 2013 р.); "Використання ресурсів Українського національного лінгвістичного корпусу у навчальному процесі ВНЗ та школи" (м. Житомир, 15 квітня 2013 р.); "Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя" (м. Житомир, 27 березня 2014 р.); "Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь" (м. Кіровоград, 9 – 10 квітня 2014 р.); "Розвиток національно-мовної особистості в умовах неперервної освіти: надбання, реалії, перспективи" (м. Умань, 23–24 жовтня 2014 р.); "Формування освітнього середовища навчально-дослідницької діяльності дітей у контексті наступності та перспективності" (м. Кіровоград, 22–23 квітня 2015 р.); "Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі" (м. Житомир, 23 квітня 2015 р.); "Сучасні тенденції і пріоритети компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти" (м. Житомир, 23–24 березня 2016 р.); "Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів" (м. Житомир, 20–21 квітня 2016 р.); "Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація" (м. Мукачево, 19–21 жовтня 2016 р.); "Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах" (м. Житомир, 9 квітня 2017 р.); "Інновації в освіті та педагогічна майстерність учителя-словесника" (м. Суми, 25 жовтня 2017 р.); "Лінгводидактична підготовка та професійний розвиток сучасного вчителя початкової школи" (м. Херсон, 27 березня 2018 р.); "Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти" (м. Житомир, 27–28 квітня 2018 р.).

Особистий внесок автора. Наведені в дисертації наукові результати є самостійним доробком автора у розв'язанні досліджуваної проблеми. У навчально-методичному посібнику "Тестові завдання з методики навчання

української мови в початкових класах", опублікованому в співавторстві з Г. Підлужною та О. Марущак [20], здобувачем підготовлено частину тестових завдань із множиною варіантів для виявлення рівня професійної підготовки випускників-бакалаврів у галузі "Початкова освіта".

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено у 24 публікаціях (з них 2 – у співавторстві), з-поміж яких: 6 статей у фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях (із них 2 внесено до бази даних INDEX COPERNIKUS), 1 навчально-методичний посібник, 7 публікацій апробаційного характеру, 8 - додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 332 найменування (із них 11 іноземні), додатків. Повний обсяг дисертації становить 271 сторінка (із них 180 сторінок основного тексту). У роботі текстову частину проілюстровано 10 таблицями, 7 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, описано методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне і теоретичне значення дослідження, подано відомості про апробацію та впровадження здобутих результатів.

У першому розділі – "**Теоретичні основи розвитку мовлення учнів початкових класів**" – обґрунтовано психологічні та психолінгвістичні засади мовленнєвого розвитку учнів початкових класів, визначено педагогічні передумови розвитку мовлення учнів, з'ясовано й уточнено зміст базових понять дослідження.

Аналіз та синтез досліджень з психології та психолінгвістики дав змогу з'ясувати, що сензитивним періодом для розвитку особистісних якостей дитини та сприятливим для формування потреб учнів у процесі навчання і виховання, є молодший шкільний вік, який охоплює період з (6-7 до 10-11) років, упродовж якого відбуваються якісні зміни у психіці дитини, зокрема: ускладнюється система її соціальних зв'язків, мотивів; з'являються такі властивості, як довільність дій, внутрішній план дій, рефлексія. Виявлено, що в психології молодший шкільний вік схарактеризовано як особливий період у житті дитини, визначальними ознаками якого є низка новоутворень: інтенсивний розвиток та якісне перетворення всіх процесів пізнавальної сфери (сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення, збагачення емоційно-вольової сфери); формування вольових рис характеру (цілеспрямованості, організованості, стриманості, дисциплінованості, наполегливості, вимогливості до себе та інших); довільність поведінки й пізнавальних процесів; збагачення досвіду соціальної поведінки, утворення перших відносно стійких ціннісних орієнтацій, розвиток моральних, інтелектуальних, естетичних почуттів.

У результаті опрацювання спеціальної літератури з проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів у розділі розкрито сутність психічних механізмів мовленнєвої діяльності, специфіку процесу мовленнєвого розвитку в молодшому шкільному віці, схарактеризовано мовлення як складний процес

побудови висловлення; розглянуто усне і писемне мовлення як окремі види комунікативної діяльності.

Встановлено, що специфіка розвитку психіки та пізнавальної діяльності учнів початкових класів зумовлює створення особливих умов для розв'язання одного з пріоритетних завдань сучасного освітнього процесу – навчити дітей молодшого шкільного віку висловлювати думки правильно, послідовно, точно і виразно. Ураховано, що мовлення дитини охоплює процеси породження і сприймання повідомлень для спілкування чи для регуляції і контролю власної діяльності; оволодіння мовою як інструментом спілкування формує систему ціннісних ставлень до себе та оточення, а також сприяє успішній адаптації до умов шкільного навчання.

Взято до уваги напрацювання психологів, що основою розвитку усного й писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку є процеси сприймання, розуміння та продукування текстів: у процесі сприймання чужих текстів дитина засвоює систему еталонних мовних засобів, під час створення власних – набуває навичок використання цих засобів у повсякденній мовленнєвій діяльності.

Визначено педагогічні передумови продуктивного розвитку мовлення учнів початкових класів у процесі навчання української мови, зокрема схарактеризовано наукові підходи: компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, системно-описовий, текстовий, функціонально-стилістичний. З-поміж принципів навчання обрано такі: 1) загальнодидактичні (наочності, посиленості, активності, систематичності та послідовності, перспективності і наступності, гуманізації); 2) лінгводидактичні (увага до матерії мови, до розвитку мовленнєвих органів; розуміння мовних значень; оцінки виразності мовлення; розвитку чуття мови; координації усного і писемного мовлення; пришвидшення темпу навчання); 3) лінгвометодичні (взаємозв'язку у вивченні всіх розділів шкільної програми, функційно-комунікативної спрямованості в навчанні мови; взаємозв'язку розвитку усного і писемного мовлення).

У розділі схарактеризовано базові поняття дослідження: "мовлення", "розвиток мовлення", "мовленнєва діяльність", "спілкування", "комунікація", "комунікативна діяльність", "мовленнєва ситуація"; уточнено змістове наповнення понять *"розвиток мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів"*, *"мультимедійні засоби"*. Зміст поняття *"розвиток мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів"*, потлумачено як пріоритетний принцип навчання української мови, що передбачає систему роботи, яка ґрунтується на методично доцільному використанні на уроках української мови розвивального ресурсу засобів мультимедіа задля збагачення словникового запасу учнів, розвитку граматичної будови їхнього мовлення; засвоєння норм української літературної мови; формування в учнів умінь і навичок сприймати, відтворювати і будувати усні й писемні висловлення відповідно до мети та умов спілкування. Поняття *"мультимедійні засоби"* розглянуто як інтерактивні дидактичні ресурси, що дають змогу одночасно проводити операції з нерухомими зображеннями, відеофільмами, анімаційними графічними образами, текстом, мовним і звуковим супроводом, активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів початкових класів, заохочувати їх до

індивідуальної мовотворчості. Обґрунтовано, що ефективність розвитку мовлення залежить від низки чинників: виникнення потреби в спілкуванні, комунікації, створення мовленнєвого середовища, спланованої системи роботи з розвитку мовлення учнів початкових класів, формування комунікативних умінь (інформаційно-змістових, структурно-композиційних, граматики-стилістичних), урахування яких дає змогу вчителю подавати навчальний матеріал у більшому обсязі, ніж у традиційних джерелах інформації; у наочно інтегрованому вигляді працювати не тільки з текстами, а й зразками мовлення акторів, дикторів, казкових персонажів з різних фільмів, відеоматеріалами тощо.

У другому розділі – "**Теоретичні та методичні основи застосування мультимедійних засобів на уроках української мови в початкових класах**" – описано теоретичні аспекти застосування мультимедіа в освітньому процесі для розвитку мовлення учнів початкових класів, узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід використання мультимедійних технологій у початковій школі, схарактеризовано мультимедійні засоби у системі методів та прийомів роботи з розвитку мовлення учнів початкових класів.

Синтез теоретичних напрацювань у науково-педагогічній галузі уможливив виокремлення таких напрямів у досліджуваній проблемі: мультимедіа як засіб навчання й інструмент мультимедійних педагогічних програмних засобів (Б. Андресен, Р. Гуревич, Ю. Єгорова, М. Жалдак, Ю. Жук, В. Імбер, А. Каптерев, Н. Клемешова, А. Лапчевська, Т. Петренко, А. Сантос, О. Скалій, В. Стародубцев, Ю. Ткач, Г. Троян, А. Федоров, О. Чайковська та ін.); розроблення методичних основ проектування, створення й використання мультимедійних навчальних програм та мультимедійних навчальних комплексів (Г. Асвацатуров, Р. Адамов, В. Афанасьєв, Т. Бабенко, О. Гаєвський, А. Горшков, М. Грузман, С. Дмитрієв, В. Підгорна, О. Пінчук, А. Старкова, В. Таргонська, С. Трапезникова та ін.); педагогічні й методичні аспекти використання мультимедійних технологій у навчанні англійської мови (Ю. Галон, В. Ляудіс, Е. Носенко, О. Суховірський, О. Шиман, В. Шакотько, О. Палий, М. Коллінс, А. Томпсон та ін.); психолого-педагогічні й технічні аспекти застосування мультимедійних технологій (Е. Полат, М. Фролов, С. Христочевський та ін.); використання комп'ютера на уроках у початкових класах (Г. Асвацатуров, Ю. Громова, І. Мураль, О. Пінчук, Л. Чемоніна, Л. Югова та ін.).

У процесі аналізу й узагальнення змісту наукових праць з'ясовано, що мультимедійні засоби за функційними характеристиками розподілено на дві групи: апаратні та програмні мультимедійні засоби. З-поміж наявних **апаратних мультимедійних засобів** дослідники розрізняють *основні* й *спеціальні*. До *основних* засобів мультимедіа віднесено комп'ютер, мультимедіа-монітор, маніпулятори (миша, клавіатура трекбол, графічний планшет (дигитайзер) світлове перо, тачпад, сенсорний екран, pointing stick, ігрові маніпулятори – джойстик, геймпад); до *спеціальних* - приводи CD-ROM, TV-тюнери, графічні акселератори, звукові плати, акустичні системи. **Програмні мультимедійні засоби** складаються зі спеціальних програм та проблемно-орієнтованих мов програмування, що враховують особливості мультимедіа (створення, оброблення, об'єднання, представлення інформації) й містять мультимедійні додатки та засоби

створення мультимедійних додатків навчального призначення, до яких віднесено: мультимедіа-презентацію; слайд-шоу; електронний звіт; мультимедіа-доповідь; електронний журнал; віртуальний тур; мультимедіа-видання; flash-, shockwave-ігри (навчальні ігри, розміщені, як в Інтернеті (on-line), так і на різних носіях (off-line)); мультимедіа-тренажери, навчальні мультимедіа-системи; лінгвістичні мультимедіа-системи; мультимедійні Internet-ресурси.

На основі аналізу педагогічної, лінгводидактичної, психологічної, технічної літератури вивчено особливості упровадження в освітній процес початкової школи сучасних інформаційних технологій, визначено функційні можливості застосування мультимедійних засобів для розвитку мовлення учнів початкових класів (посилення наочності; розвиток пізнавальних інтересів; підвищення якості знань учнів; індивідуалізація навчання; інтенсифікація освіти; оптимізація процесу запам'ятовування навчального матеріалу), *навчальні цілі* (пізнавальні, психомоторні, емоційні), що підтверджує доцільність їх застосування на уроках української мови.

Спеціальні дослідження (В. Андрієвська, Г. Аствацатуров, О. Нікулочкіна, О. Пінчук, І. Хижняк та ін.) засвідчують, що використання мультимедійних технологій дає змогу підвищити інтенсивність і ефективність процесу навчання; створює умови для самоосвіти та дистанційної освіти, переходу до неперервної освіти; забезпечує доступ до нових джерел різноманітної за змістом і формою подання інформації. Вивчення підходів учених до класифікації мультимедійних засобів з-поміж різноманіття навчальних мультимедійних систем виокремлено такі ефективні засоби для навчання української мови та розвитку мовлення: *комп'ютерні тренажери, автоматизовані навчальні системи, комп'ютерні навчальні ігри, мультимедійні презентації, відеодемонстрації*. Встановлено, що найбільш поширеним мультимедійним засобом, який застосовується на уроках в початковій школі, є *мультимедійна презентація* – мультимедійний супровід до уроків, спрямований на засвоєння базових понять предмета; формування мотивації навчання; формування навичок самоконтролю. Основним призначенням мультимедійної презентації на уроці української мови визнано роботу з інформацією на основі сполучення навчального матеріалу із зоровим (слуховим) сприйняттям, що сприяє більш якісному засвоєнню абстрактних понять, формуванню в учнів практичних умінь та навичок. Використання мультимедійної презентації як дидактичного засобу забезпечує одночасний вплив на декілька органів чуття учнів, впливає на їхню емоційну сферу, сприяє підвищенню пізнавальної активності, інтересу до предмета та навчання загалом.

У розділі узагальнено вітчизняний і зарубіжний досвід з проблеми застосування сучасних електронних засобів навчання. З'ясовано, що в більшості європейських країн інформаційні та комунікаційні технології становлять частину обов'язкової загальної навчальної програми, щоправда, на рівні початкової освіти лише сім країн не ввели ІКТ до обов'язкових навчальних програм (Італія, Болгарія, Чеська республіка, Латвія, Литва, Угорщина та Словаччина). Упродовж тривалого часу впровадження мультимедійних технологій і в школах України викликало дискусії з-поміж освітян та науковців про доцільність застосування їх в освітньому процесі початкової школи. Проте інтенсивна інформатизація усіх сфер

життєдіяльності суспільства спонукала науковців і практиків до впровадження мультимедійної складової в освітній процес в оптимальному поєднанні з традиційними методами й прийомами навчання. Встановлено, що реалізацію більшості методів навчання, контролю та активізації пізнавальної діяльності учнів на якісно новому рівні забезпечують мультимедійні засоби, практичне застосування яких сприяє вдосконаленню або навіть частковій заміні в освітньому процесі таких класичних методів навчання, як методи усного викладу навчального матеріалу (розповідь, пояснення тощо), методи наочного і практичного навчання; методи закріплення отриманих знань, методи самостійної роботи, методи контролю та перевірки знань. У розділі підтверджено, що мультимедійні засоби навчання значно поліпшують доступ до інформації, підвищують ефективність і мотивацію навчання, забезпечують нові шляхи подання інформації, які полегшують її розуміння, дають змогу для випробування власних ідей та проєктів, роблять учнів більш упевненими та здатними вирішувати проблеми самотужки. Водночас однією з найголовніших переваг застосування мультимедіа під час навчання є можливість задовольнити індивідуальні освітні потреби, сприяти розвитку мовлення учнів початкових класів.

У третьому розділі – **"Експериментально-дослідна робота з розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів"** – визначено мету, завдання експериментальної роботи; розроблено зміст програми; описано й проаналізовано перебіг і результати констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту; доведено ефективність методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови.

Для аналізу стану розвитку мовлення учнів, одержання об'єктивної інформації про доцільність застосування мультимедійних засобів проведено спостереження на уроках української мови, анкетування вчителів початкових класів та констатувальні зрізи навчальних досягнень учнів 3–4 класів.

Результати анкетування засвідчили, що більшість респондентів мають досвід використання мультимедійних засобів на уроках української мови, однак роблять це здебільшого для підвищення ефективності засвоєння учнями мовних знань, робота з розвитку мовлення посідає другорядне місце. Значна кількість учителів початкових класів не використовує мультимедійні засоби, оскільки не володіє методикою їх застосування, відчуває труднощі в роботі з комп'ютером, мультимедійними презентаціями, до того ж у школі не завжди є належні умови для проведення уроків з мультимедійною підтримкою. Анкетування дало підстави для таких узагальнень: важливість мультимедійних засобів в освітньому процесі усвідомлюють усі вчителі початкових класів, проте не всі підготовлені до застосування їх на уроках української мови для розвитку мовлення учнів.

Результати констатувального зрізу показали, що в учнів початкових класів спостережено труднощі в послідовному і логічному викладенні думки, у використанні виражальних засобів мови залежно від ситуації та мети висловлення, вживанні слів у властивому для них значенні, а також обмежений словниковий запас. За одержаними результатами проаналізовано кількісно-якісні показники навчальних досягнень учнів.

Виконання запропонованих завдань було співвіднесено з окресленими критеріями оцінювання рівнів розвитку мовлення учнів: *інформаційно-змістовим, мовно-структурним, емоційно-ціннісним, поведінково-регулятивним*. На етапі констатувального зрізу педагогічного експерименту схарактеризовано рівні розвитку мовлення учнів початкових класів.

Високий рівень характеризують такі показники: учень вправно будує текст, зміст якого відповідає темі, заголовку; у тексті розкрито головну думку, наявні зачин, основна частина і кінцівка; твір написано за планом, частини тексту виділено абзацами; будова речень граматично правильна, між реченнями є логічні зв'язки; учень володіє багатим словниковим запасом; швидко вступає в діалог, демонструє високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, висловлює свою думку про предмет розмови. Обсяг і мовне оформлення діалогу відповідає нормам.

На *достатньому рівні* учень вправно будує текст, розкриває його головну думку й загальний зміст; у тексті наявні всі структурні складники, але є неточності в будові речень і вживанні слів; учень володіє достатнім лексичним запасом, докладно переказує текст, уміє добирати влучний заголовок, розрізняє основну й другорядну інформацію, виявляє творчість та оригінальність у продукуванні текстів. Учень впевнено орієнтується в ситуації спілкування, швидко вступає в діалог, добирає потрібні слова, вживає їх у потрібних граматичних формах, має належну культуру спілкування.

Відповідно до *середнього рівня* учень будує текст, який відзначається зв'язністю, але збіднений за змістом; у роботі наявні відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (твір); неповно розкрито головну думку, є недоліки в структурі тексту (відхилення від плану, відсутні зачин або кінцівка); учень робить помилки в будові речень, зв'язках між ними, володіє базовим лексичним запасом. Учень орієнтується в ситуації спілкування, вміє підтримати діалог, добираючи потрібні слова, окремі репліки співрозмовника залишає без відповіді, не завжди вживає слова ввічливості.

Початковий рівень характеризують такі показники: учень будує лише окремі речення змісту, що не утворюють зв'язного тексту; припускається помилок у будові речень, володіє обмеженим лексичним запасом; будує діалог, робить тривалі паузи, вислуховує лише окремі репліки співрозмовника, перебиває його, не завжди вживає слова ввічливості.

За результатами констатувального зрісу учнів 3–4 класів за всіма критеріями виявлено *середній* рівень розвитку мовлення у 48 %, високий – 16,7 %, достатній – 26,1 %, початковий – 9 %. Результати констатувального зрісу переконливо засвідчили необхідність розроблення ефективної методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови.

Аналіз науково-методичної літератури дав змогу побудувати лінгводидактичну модель розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів, яка відображає системні зв'язки між структурними компонентами, унаочнює процес розвитку мовлення учнів та відповідає таким вимогам, як: науковість, прозорість та відкритість будови, зумовленість

педагогічним завданням, об'єктивність, відображення найважливіших аспектів досліджуваної проблеми, практична спрямованість, універсальність, єдність традиційних та інноваційних методів і засобів навчання, взаємозв'язок структурних компонентів (Див. рис. 1).

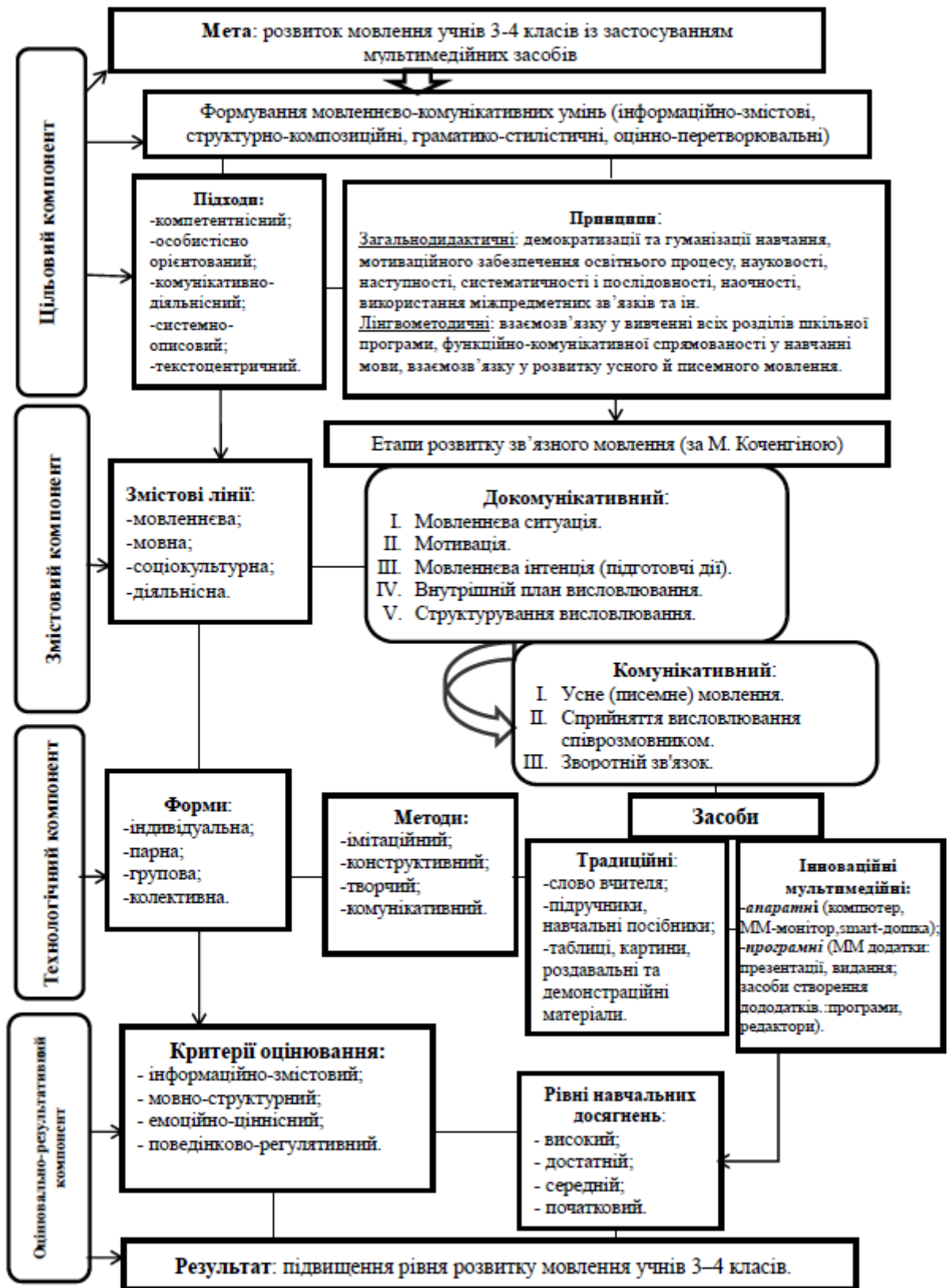

Рис. 1. Лінгводидактична модель розвитку мовлення учнів 3-4 класів із застосуванням мультимедійних засобів

Мета експериментального навчання полягала в експериментальній перевірці ефективності розробленої методики розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів. Пропонована методика ґрунтується на засадах *компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, системно-описового, текстоцентричного* підходів та низки принципів: загальнодидактичних (наочності, посиленості, активності, систематичності та послідовності, перспективності і наступності, гуманізації); лінгводидактичних (уваги до матерії мови, до розвитку мовленнєвих органів; розуміння мовних значень; оцінки виразності мовлення; розвитку чуття мови; координації усного і писемного мовлення; пришвидшення темпу навчання); лінгвометодичних (взаємозв'язку у вивченні всіх розділів шкільної програми, функційно-комунікативної спрямованості в навчанні мови; взаємозв'язку розвитку усного і писемного мовлення). Оптимальне поєднання зазначених вище підходів і принципів зумовило вибір ефективних методів, форм та засобів розвитку мовлення учнів початкових класів.

В експериментальній методиці, розробленій згідно з вимогами чинної програми з української мови, ураховувано санітарно-гігієнічні вимоги до застосування мультимедійних засобів, які урізноманітнюють зміст, форми навчання української мови та розвитку мовлення учнів початкових класів.

Важливим складником експериментальної методики розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів є система *підготовчих, текстових і ситуаційних* вправ (імітаційного, конструктивного і творчого характеру у роботі зі словом, словосполученням, реченням, текстом) із мультимедійною підтримкою на основі апаратних (комп'ютер, проектор, smart-дошка) та програмних (мультимедійні презентації, мультимедійні видання) засобів.

Підготовчі вправи спрямовано на збагачення словникового запасу учнів, роботу над лексичним значенням слова, багатозначними словами, омонімами, синоніми, антоніми, фразеологізмами. Вправи підготовчої групи орієнтовані на засвоєння елементів синтаксису та обґрунтовані навчально-пізнавальною і практичною діяльністю, яка передбачає формування в учнів умінь аналізувати, синтезувати, робити висновки.

Текстові вправи орієнтовані на формування комунікативних умінь на основі роботи з текстом, спрямовані на аналіз, конструювання текстів різних типів і стилів мовлення, побудову зв'язних усних та письмових висловлень із застосуванням сюжетних ілюстрацій, на основі матеріалу прочитаного (почутого), за матеріалами відеороликів (кінофільмів), на основі власних спостережень на ін. Особливу увагу приділено структурі тексту, визначенню головної думки та особливостям її розвитку. Виконання текстових вправ із мультимедійним супроводом спонукає до творчих розумових і креативних зусиль учнів, передбачає зміну вражень, емоційний вплив тексту, ілюстрацій, живопису, відеозаписів, фрагментів мультфільмів, відеокліпів. Таким чином, мультимедійний супровід доповнює текст уроку, розширює знання учнів та спонукає до творчих пошуків.

Виконання *ситуаційних вправ* передбачає певну мовленнєву ситуацію та характеризуються наявністю мовленнєвого стимулу, який викликає комунікативну реакцію учня і впливає на відбір відповідної мовної одиниці. Ситуаційні вправи є важливим чинником внутрішньої мотивації до оволодіння рідною мовою. Створені на уроці ситуації спілкування спонукають учнів до побудови діалогічного

або монологічного висловлення. Вправи ситуаційного типу спрямовані на аналіз будови й особливостей діалогічного тексту залежно від ситуації та умов спілкування; спостереження, аналіз і вправляння у використанні інтонації, міміки і жестів під час читання (розігрування) діалогів; складання запитань і відповідей на них; редагування, доповнення діалогу; перебудова монологічного висловлення у діалогічне та навпаки; складання діалогів за сюжетним зображенням та описаною ситуацією.

До кожної групи вправ дібрано зображення (текст, схема, малюнок та ін.) з різними анімаційними ефектами, які під керівництвом вчителя забезпечували поетапне виконання завдань. Для тренувальної роботи над збагаченням та уточненням словникового запасу учнів початкових класів розроблено "Мультимедійний довідничок", представлений у вигляді презентацій із якісним зображенням та назвами (відомостями) явищ та предметів, упорядкованих за темами: "Архітектура", "Визначні місця світу", "Знаки зодіаку", "Іграшки", "Їжа", "Інструменти", "Картини", "Місто Київ", "Космос", "Кольори", "Одяг" та ін. Такий засіб давав змогу вчителям обрати необхідний матеріал для поглиблення знань учнів із різних сфер життя, підвищення рівня їхнього загального розвитку та пізнавальних інтересів.

Кількісний та якісний аналіз даних констатувального і формувального етапів експерименту засвідчує позитивні результати впровадження експериментальної методики, зокрема у таких аспектах, як: побудова зв'язного висловлення; уміння використовувати мовні засоби та різноманіття словникового запасу; виявлення творчості та оригінальності в продукуванні текстів. Забезпечено оптимальне планування й організацію, аналіз й оцінювання учнями своєї роботи: учні стали краще орієнтуватися в різних умовах спілкування, дотримуватись норм мовленнєвого етикету, слухати співрозмовника, висловлюватися та аргументувати думку.

Дані, які засвідчують динаміку рівнів розвитку мовлення учнів 3–4 класів на початку та після формувального етапу експерименту, показано в таблицях та діаграмах. (Див. табл. 1, рис.2, рис.3).

Таблиця 1

Показники рівнів розвитку мовлення учнів 3–4 класів на початку та після формувального етапу експерименту

Рівні	3 клас				4 клас			
	КК		ЕК		КК		ЕК	
	К	Ф	К	Ф	К	Ф	К	Ф
Початковий	8,5	5,4	9	2,1	8,3	6	10,4	1,9
Середній	47,6	46,8	48,8	26,6	48	42,3	47,8	26,2
Достатній	26,4	27	25,4	38,9	26,4	29,5	26,3	39,5
Високий	17,5	20,8	16,8	32,4	17,3	22,2	15,5	32,4

Примітка* К – констатувальний етап експерименту; Ф – формувальний етап експерименту.

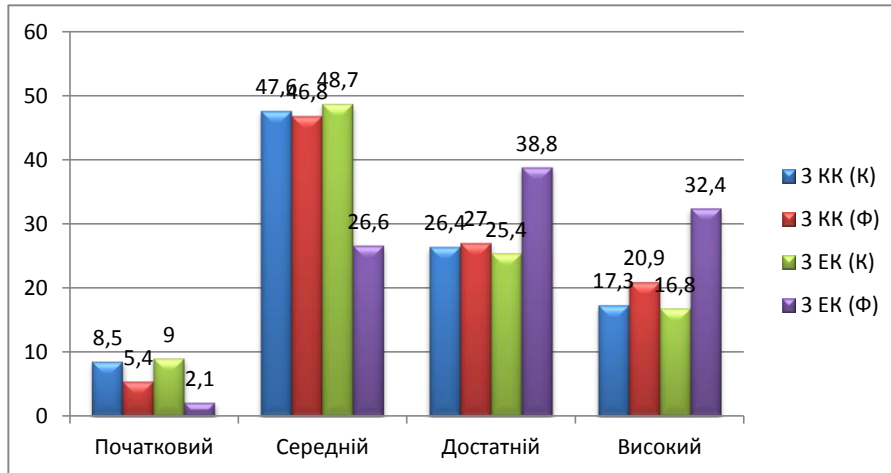

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку мовлення учнів 3 класів на початку та після формувального етапу експерименту

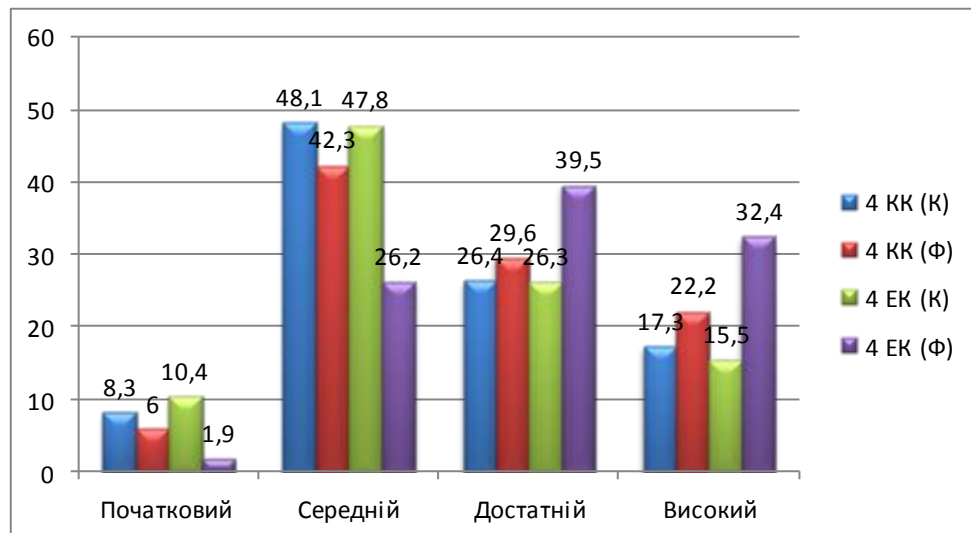

Рис. 3. Динаміка рівнів розвитку мовлення учнів 4 класів на початку та після формувального етапу експерименту

Аналіз результатів дослідження свідчить про підвищення рівня розвитку мовлення учнів в експериментальних класах. Після впровадження експериментального навчання початковий рівень розвитку мовлення учнів ЕК (3) знизився на 6,9 % (ЗКК – на 3,1 %), середній знизився на 22,1 % (ЗКК – на 0,8 %), достатній збільшився на 13,4 % (ЗКК – на 0,6 %), високий збільшився на 15,6 % (ЗКК – на 3,6 %). У 4ЕК початковий рівень знизився на 8,5 % (4КК – на 2,3 %), середній зменшився на 21,6 % (4КК – на 5,8 %), достатній рівень збільшився на 13,2 % (4КК – на 3,2 %), високий збільшився на 16,9 % (4КК – на 4,9 %). Застосування експериментальної методики, складником якої стала система вправ із мультимедійною підтримкою на уроках української мови, дало змогу активізувати пізнавальний інтерес учнів під час оволодіння різних видів

мовленнєвої діяльності, вивчення та закріплення нового матеріалу, організувати продуктивну самостійну роботу, підвищити мотивацію учнів до навчання української мови. За результатами педагогічного експерименту підтверджено ефективність запропонованої методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів на уроках української мови.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури уможливив багатоаспектне вивчення проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів. У дисертації проаналізовано наукові джерела з філософії, лінгвістики, психології, психолінгвістики, дидактики та лінгводидактики, що зумовило визначення та уточнення базових понять – "мова", "мовлення", "розвиток мовлення" та ін. Досліджено механізм процесу побудови висловлення, розглянуто усне і писемне мовлення як окремі види комунікативної діяльності. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел встановлено психолінгвістичні особливості механізмів мовлення, зв'язок мовлення з іншими пізнавальними процесами, специфіку розвитку психіки та пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку. З'ясовано, що розвиток мовлення учнів початкових класів передбачає створення особливих умов реалізації та потребує врахування індивідуально-вікових особливостей учнів.

Розглянуто пріоритетні підходи і принципи навчання української мови та розвитку мовлення учнів початкових класів. Основними підходами визначено компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, системно-описовий, текстоцентричний. Під час створення експериментальної методики керуватися принципами: загальнодидактичними (наочності, посильності, активності, систематичності та послідовності, перспективності і наступності, гуманізації), лінгводидактичними (уваги до матерії мови, до розвитку мовленнєвих органів; розуміння мовних значень; оцінки виразності мовлення; розвитку чуття мови; координації усного і писемного мовлення; пришвидшення темпу навчання), лінгвометодичними (взаємозв'язку у вивченні всіх розділів шкільної програми, функційно-комунікативної спрямованості в навчанні мови; взаємозв'язку розвитку усного і писемного мовлення).

У результаті дослідження з'ясовано теоретико-методичні засади проблеми використання мультимедійних засобів на уроках української мови в початкових класах, що дало змогу сформулювати низку положень, які оптимізували проектувальну діяльність і забезпечили системність та науковість авторської методики. Окреслено функціональні можливості мультимедійних засобів у мовленнєвому розвитку учнів початкових класів та уточнено поняття *засоби мультимедіа, мультимедійні засоби, мультимедійна технологія*, проаналізовано зміст термінів *мультимедійний продукт, мультимедійне електронне видання, електронні лінгвометодичні видання для початкової школи*.

У роботі досліджено чинники та шляхи використання мультимедійних засобів в освітньому процесі початкової школи. Визначено мультимедійні засоби, які є найбільш поширеними та ефективними для навчання української мови та розвитку мовлення (комп'ютерні тренажери, автоматизовані навчальні системи, навчальні фільми, мультимедіа-презентації). Зарубіжний та вітчизняний досвід

застосування мультимедійних засобів у початковій школі засвідчив доцільність використання інформаційних та комунікаційних технологій як обов'язкової складової загальної навчальної програми.

У роботі проаналізовано методи, прийоми і засоби навчання, представлено методи та прийоми розвитку мовлення учнів початкових класів; розглянуто види вправ із розвитку мовлення. Встановлено, що комплексне застосування традиційних та інноваційних (мультимедійних) засобів дає змогу оптимізувати перехід мовної освіти на якісно новий рівень, позитивно впливає на мотивацію учнів до навчання, створює умови для успішного досягнення педагогічних цілей.

Для оцінювання розвитку мовлення учнів 3–4 класів визначено критерії (інформаційно-змістовий, мовно-структурний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний), показники оцінювання та рівні розвитку мовлення учнів (початковий, середній, достатній, високий).

Аналіз науково-методичної літератури дав змогу теоретично обґрунтувати методику розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів, репрезентовану в графічній лінгводидактичній моделі. Експериментальна методика розвитку мовлення учнів 3–4 класів із застосуванням мультимедійних засобів представлена системою *підготовчих, текстових і ситуаційних* вправ (імітативного, конструктивного і творчого типу у роботі зі словом, словосполученням, реченням, текстом) із мультимедійною підтримкою на основі апаратних (комп'ютер, проектор, smart-дошка) та програмних (мультимедійні презентації, мультимедійні видання) засобів. Вправи характеризуються навчально-пізнавальною та практичною спрямованістю на опанування видів мовленнєвої діяльності, набуття досвіду володіння мовою. Результати контрольних зрізів засвідчили позитивну динаміку в рівнях розвитку мовлення учнів під час упровадження дослідного навчання і підтвердили ефективність запропонованої методики.

Дисертація не претендує на розв'язання всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективи подальшого наукового пошуку вбачаємо у розробленні мультимедійного комплексу для навчання української мови учнів початкових класів на уроках і в позаурочний час; підготовці й виданні методичних посібників, інструктивно-методичних рекомендацій для вчителів та студентів щодо застосування мультимедійних засобів розвитку мовлення учнів 1–4 класів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Чупріна О. В. Використання мультимедійних засобів навчання у початковій школі: аспекти і перспективи проблеми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. № 64. С. 177–180.

2. Чупріна О. В. Система мультимедійних вправ на уроках української мови в 3–4 класах. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. № 7. С. 164–168.

3. Чупріна О. В. Шляхи використання мультимедіа в початковій школі в умовах компетентнісного підходу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 6 (283). С. 68–71.

4. Чупріна О. В. Проблема готовності учителів початкових класів до застосування мультимедійних засобів на уроках рідної мови. *Збірник наукових праць Уманського державного університету імені Павла Тичини*/гол. ред.: М. Т. Мартинюк. Умань: ФОП Жовтий О. О. 2014. Ч. 2. С. 417–421.

5. Чупріна О. В. Аналіз зарубіжного досвіду використання мультимедійних технологій у початковій школі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IV(38), Issue: 77. Budapest, 2016. С. 12–16.

6. Климова К. Я., Чупріна О. В. Проблеми та шляхи використання мультимедійних технологій у сучасній початковій школі. *Актуальні проблеми лінгводидактики*: зб. наук. праць / ред.кол.: А. О. Новиков (гол. ред.) та ін. Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Суми: Вінніченко М. Д. 2017. Вип. 3. С. 74–78.

7. Чупріна О. В. Методи розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія"*. 2018. Вип. 2 (8) С. 170–173.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Чупріна О. В. Теоретичний аспект застосування інтерактивних технологій ігрового навчання на уроках рідної мови у початковій школі. *Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти*: збірник наукових праць за матеріалами II студентсько-викладацького науково-методичного семінару (30 березня 2010 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 55–58.

9. Чупріна О. В. Застосування мультимедійних засобів у початковій школі. *Науково-дослідна робота з проблем української філології і лінгводидактики*: збірник наукових праць за матеріалами III студентсько-викладацького науково-методичного семінару (29 травня 2011 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 53–57.

10. Чупріна О. В. Лінгвометодичні та психолінгвістичні аспекти розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. *Розвиток наукових досліджень 2011*: збірник тез за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції. Полтава: Вид-во "ІнтерГрафіка", 2011. С.45–47.

11. Чупріна О. В. Вплив мультимедійних технологій на формування психіки молодших школярів. *Дослідження актуальних проблем української філології і лінгводидактики*: збірник наукових праць за матеріалами IV студентсько-викладацького науково-методичного семінару 19 травня 2012 р. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 51–55.

12. Чупріна О. В. Використання мультимедійних технологій студентами-практикантами на уроках рідної мови в 3 класі. *Проблеми філології в педагогічному дискурсі*: збірник наукових праць за матеріалами семінарів, проведених Експериментально-тематичним центром навчальної та науково-

дослідницької діяльності ЖДУ ім. І. Франка в 2012-2013 н.р. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 24–27.

13. Чупріна О. В. Психолого-педагогічні особливості використання мультимедійних технологій для розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія "Педагогічні науки"*: збірник наукових праць. К.:ТОВ "СІТПРІНТ", 2013. Вип. 3. С. 177–181.

14. Чупріна О. В. Проблема розвитку аудіативних умінь учнів початкових класів. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія "Педагогічні науки"*: збірник наукових праць. К.:ТОВ "СІТПРІНТ", 2013. Вип. 4. С. 104–109.

15. Чупріна О. В. Поняття "мультимедійний урок" та "урок з мультимедійною підтримкою" у початковій школі. *Лінгводидактичні аспекти фахової підготовки майбутнього вчителя*: збірник наукових праць за матеріалами VI Всеукраїнського науково-методичного семінару викладачів і студентів 27 березня 2014 р.) / за ред. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 60–64.

16. Чупріна О. В. Психолого-педагогічний аспект використання мультимедійних технологій в сучасній початковій школі. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*. К.:ТОВ "СІТПРІНТ", 2014. Вип. 5. С.177–181.

17. Чупріна О. В. Використання мультимедійних технологій в сучасній початковій школі у площині педагогічної психології. *Навчально-дослідницька діяльність дітей: досвід організації, дидактичні напрацювання, особливості формування навчально-дослідницьких умінь*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кіровоград 9–10 квітня 2014 року. К. 2014. С. 193–195.

18. Чупріна О. В. Зміст аудіювання як виду мовленнєвої діяльності в початковій ланці освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі*: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р. / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 143–146.

19. Чупріна О. В. Застосування мультимедійних комунікативних завдань на уроках української мови в початкових класах. *Проблеми і перспективи формування лінгвокультурної особистості засобами рідного слова*: збірник наукових праць (до 35-річчя кафедри лінгвометодики та культури фахової мови) / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 81–84.

20. Підлужна Г. В., Марущак О. М., Чупріна О. В. Тестові завдання з методики навчання української мови в початкових класах: навч.- метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 120 с.

21. Чупріна О. В. Особливості розвитку та впровадження інформаційних технологій у сучасній освіті. *Medzinárodná vedecko-praktická konferencia "Stav, problémy a perspektívy pedagogického štúdia a sociálnej práce"*: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie (28–29 októbra 2016 r.). Šéfredaktor prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc. Vysoká škola Danybius, Sládkovicovo, Slovenská republika, 2016. С. 253–255.

22. Чупріна О. В. Реалізація принципу розвитку мовлення на уроках української мови в початковій школі. *Актуальні проблеми текстотворення у лінгводидактичній та мистецтвознавчій площинах: збірник наукових праць (за матеріалами міжрегіонального науково-методичного семінару) / за ред. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 22–26.*

23. Чупріна О. В. Проблеми застосування комп'ютерних технологій в початковій школі в умовах компетентнісного підходу. *Компетентнісні засади освітньо-виховного процесу в умовах ціложиттєвого навчання: збірн. наук. праць молодих дослідників / за ред. проф. Н. Г. Сидорчук. Житомир: ФОП Левковець Н. М., 2018. Вип. 2. С. 129–135.*

24. Чупріна О. В. Застосування матеріалів навчальних електронних видань на уроках української мови в початкових класах. *Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / за ред. К. Я. Климової. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 123–127.*

АНОТАЦІЯ

Чупріна О. В. Методика розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2019.

Робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів. У дослідженні обґрунтовано теоретико-методичні засади розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів; обґрунтовано психологічні та психолінгвістичні засади мовленнєвого розвитку учнів початкових класів, схарактеризовано базові поняття дослідження та уточнено зміст поняття "розвиток мовлення учнів початкових класів"

Визначено педагогічні передумови розвитку мовлення учнів, зокрема схарактеризовано наукові підходи: компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативно-діяльнісний, системно-описовий, текстовий, функціонально-стилістичний. З-поміж принципів 1) загальнодидактичних обрано такі: наочності, посильності, активності, систематичності та послідовності, перспективності і наступності, гуманізації; 2) лінгводидактичних: увага до матерії мови, до розвитку мовленнєвих органів; розуміння мовних значень; оцінки виразності мовлення; розвитку чуття мови; координації усного і писемного мовлення; пришвидшення темпу навчання.

Узагальнено вітчизняний та зарубіжний досвід використання мультимедійних технологій у початкових класах; визначено критерії (інформаційно-змістовий, мовно-структурний, емоційно-ціннісний, поведінково-регулятивний) з відповідними показниками й рівні розвитку мовлення учнів (високий, достатній, середній, початковий). Схарактеризовано мультимедійні засоби у системі форм, методів та прийомів роботи з розвитку мовлення учнів

початкових класів; розроблено методику розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів, яка представлена системою підготовчих, текстових і ситуаційних вправ із мультимедійною підтримкою на основі апаратних (комп'ютер, проектор, smart-дошка) та програмних засобів (мультимедійні презентації, мультимедійні видання).

Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики розвитку мовлення учнів початкових класів із застосуванням мультимедійних засобів.

Ключові слова: мовлення, розвиток мовлення, методика розвитку мовлення, мультимедійні засоби, розвиток мовлення із застосуванням мультимедійних засобів, система вправ для розвитку мовлення учнів початкових класів з мультимедійною підтримкою.

АННОТАЦІЯ

Чуприна Е. В. Методика развития речи учащихся начальных классов с применением мультимедийных средств. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (украинский язык). Киевский университет имени Бориса Гринченко. Киев, 2019.

Диссертация посвящена проблеме развития речи учащихся начальных классов с применением мультимедийных средств. В исследовании рассматриваются теоретико-методические основы развития речи учащихся начальных классов с применением мультимедийных средств; выяснено и уточнено содержание понятия "развитие речи с использованием мультимедийных средств"; определены критерии (информационно-содержательный, культурно-структурный, эмоционально-ценностный, поведенческо-регулятивный) с соответствующими показателями и уровнями развития речи учащихся (высокий, достаточный, средний, начальный); предложена научно обоснованная методика развития речи учащихся 3–4 классов с применением мультимедийных средств с учетом требований современной парадигмы образования; раскрыты лингводидактические условия эффективности предложенной методики.

Разработанная методика развития речи учащихся 3–4 классов представлена системой подготовительных, текстовых и ситуационных упражнений с мультимедийной поддержкой на основе апаратных (компьютер, проектор, smart-доска) и программных (мультимедийные презентации, мультимедийные издания) средств. Предлагаемая методика направлена на повышение познавательной активности и мотивации к обучению украинского языка, оптимизацию процесса развития речи учащихся.

Результаты эксперимента подтвердили эффективность предлагаемой методики развития речи учащихся начальных классов с применением мультимедийных средств.

Ключевые слова: речь, развитие речи, методика развития речи, мультимедийные средства, развитие речи с применением мультимедийных средств, система упражнений по развитию речи с мультимедийной поддержкой.

ABSTRACT

Chuprina O. V. Methodology for the development of primary school pupils' speech using multimedia tools. Thesis for a candidate degree in pedagogical sciences, specialty 13.00.02 - Theory and Methods of Teaching (the Ukrainian language). - Kyiv Borys Grinchenko University. Kyiv, 2019.

The study is a theoretical-and-experimental research on the issue of developing primary school pupils' speech using multimedia tools. In the thesis, theoretical and methodological foundations for the development of primary school pupils' speech using multimedia tools are considered; psychological and psycholinguistic foundations for developing primary school pupils' speech; the basic notions of the research are described and the content of the notion "the development of primary school pupils' speech" is clarified. In the study, it is construed as a priority principle for teaching Ukrainian specifying the system of work aiming at enrichment the learners' vocabulary, enhancement of the grammatical system of their speech; acquisition of the literary Ukrainian language norms; formation of perception skills, reproduction and production of oral and written utterances pursuant to the purpose and environment of the communication.

The educational preconditions for the development of primary school pupils' speech are defined, namely, the the scientific approaches such as competence-based, student-based, communicative-and-activity, systemic-and-description, text-based and functional-and-stylistic are specified. From among the principles, notably 1) general didactic, the following ones are selected: the use of visual aids, feasibility, activity, regularity and consistence, viability and succession, humanization; 2) linguodidactic: focusing on the matter of the language and the development of the organs of speech; understanding of the linguistic meaning; feedback on the expressiveness of speech, fostering the linguistic flair; co-ordination of oral and written speech; increasing the pace of training. A natural combination of the aforementioned approaches and principles determined the choice of efficient methods, forms and tools for the development of primary school pupils' speech. The national and foreign experiences of implementing multimedia technologies in the primary school is generalized; the criteria (informational-and-content, speech-and-structural, emotional-and value, behavioural-and-regulative) with the respective indicators and levels of the learners' speech development (high, sufficient, medium, primary) are defined. Multimedia tools and aids are specified as related to the system of forms, methods and techniques of the activities aiming at the development of primary school pupils' speech; the methodology for the development of primary school pupils' speech using multimedia tools represented with a system of preparatory, textual and situational exercises with the multimedia support basing on hardware (computer, projector and smart-board) and software (multimedia presentations, multimedia publications) tools is elaborated.

The results of the experiment proved the efficiency of the presented methodology for the development of primary school pupils' speech using multimedia tools.

Keywords: *speech, speech development, methodology for speech development, multimedia tools, speech development using multimedia tools, system of exercises for the development of primary school pupils' speech with multimedia support.*

Підписано до друку 29.05.2019 р. Формат видання 60x84/16.
Ум. др. арк. 1,16. Тираж 104 пр. Зам. № 9-066.
Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.